

ІНГЕБОРГ БАХМАН ТА «ДІМ АВСТРІЯ»: ДОЛАННЯ КОРДОНІВ У ПРОЗІ АВТОРКИ

На основі повісті «Три дороги до озера» та незавершеного роману «Книжка Франци» здійснено аналіз авторської рецепції та інтерпретації поняття «Дім Австрія», що належить до одного з конститутивних елементів у світобаченні та творчості австрійської письменниці І. Бахман. Підкреслено його безпосередній зв'язок з концептом «габсбурзький міф» в австрійській літературі ХХ ст. Наголошено на значенні для письменниці багатонаціонального феномену клагенфуртської провінції як частини колишньої Дунайської монархії, що розглядається нею власною моделлю бачення «габсбурзького міфу», зверненого у майбутнє, а не у минуле. Звернено увагу на проведенні паралелі до бахманівської ментальної моделі подолання кордонів з конкретним матеріальним об'єктом – будинком у фіктивному селі Galicien. Виходячи з ідей Г. Башляра, пропонується вважати це успадковане обійстя героїв роману письменниці прикладом топофільії у тексті.

Ключові слова: дім; кордон; «габсбурзький міф»; Galicien; топофільія.

«Габсбурзький міф» належить до важливих феноменів, симптоматичних для культури та мистецтва німецькомовних країн та теперішніх суверенних держав, які входили до складу Австро-Угорщини. Саме після краху Дунайської монархії ці держави, отримавши легітимні політичні права та свободи, втратили разом з тим часточку «універсуму», який об'єднував їх усіх в одне-єдине велике цісарсько-королівське ціле – Каканію (топонім Р. Музіля). У 1963 р. італійський германіст К. Маґріс обґрунтовує це поняття у знамовій монографії «Габсбурзький міф у сучасній австрійській літературі». Проаналізувавши генезу літературного процесу від часу утворення Австрійської монархії і до аншлюсу Австрії з Німеччиною, дослідник описує загальну формулу творення «габсбурзького міфу». Остання складається із трьох вихідних компонентів, своєрідних лейтмотивів: наднаціональність, статичність та радісно-чуттєвий гедонізм [18, с. 25–31].

Безпосередньо «габсбурзький міф» вплинув і на світосприйняття австрійської письменниці Інгеборґ Бахман (1926–1973), яка належить до найвидатніших представників німецькомовної літератури ХХ ст. Так, в есе «Біографічне» («Biographisches», 1952) авторка зауважує з приводу формування власних літературних смаків: «По суті мною ще володіє сповнений міфами світ уявлень моєї батьківщини, яка є частиною справжньої, ледь реалізованої Австрії, світ, в якому говорять багатьма мовами і проходить багато кордонів» [9, с. 5–6]. Народившись в період все-таки темпорально віддаленому від подій Першої світової війни, однак ментально дуже близькому до відчуття страху після зникнення з мап світу величезної монархії, вона також використовує певні елементи даного міфу у своїй творчості.

Ми вже розглядали застосування міфем у повісті «Три дороги до озера» («Drei Wege zum See», 1972), у якій неважко віднайти образну аналогію до роману іншого видатного австрійського письменника Й. Рота (1894–1939) «Гробівець капуцинів» («Die Kapuzinergruft», 1938) [6]. Нагадаємо, що І. Бахман свідомо використовує антропоніми Й. Рота (Франц Євген Йозеф Тротта, Манес Райзігер, Йозеф Бранко), підкреслюючи зв'язок із традицією австрійської літератури. Однак письменниця бере за основу не три вищеперераховані компоненти «габсбурзького міфу» за К. Маґрісом, а окремі його міфем, тобто використовує імена міфологічної генези, які вже асоціативно вказують на зв'язок із «габсбурзьким міфом». Власне й ім'я головної героїні повісті – Елізабет також настановує на асоціації з дружиною цісаря Франца Йозефа (Сісі). Для нас важливо, що ці персонажі, асоціюються з колишньою Austria felix (щасливою Австрією), а простір, пов'язаний з ними, і є для письменниці світоглядною моделлю «Дім Австрія», яку можна спробувати відтворити у сучасному світі. Цей топос виступає алюзією до початку роману «Гробівець капуцинів»: «про слов'янське королівство під пануванням Габсбургів. Він мріяв про монархію австрійців, угорців та слов'ян» [22, с. 12]. На думку Л. Цибенко, І. Бахман проектує галицьку топографію Й. Рота на свою батьківщину на основі спільного «мисленого ландшафту» [7, с. 174–180]. Орім того, в цьому епізоді помічаємо яскраво виражену ностальгію. За класифікацією С. Бойм, спостерігається симбіоз двох типів ностальгійних нарративів – відновлюваний та споглядальний [2]. З одного боку, акцент зміщений на буквально відтворення минулого, з іншого – маємо відсторонену рефлексію над об'єктом туги.

Підкреслимо, що вираз «Дім Австрія» («Haus Österreich») належить до одного з конститутивних елементів у світобаченні та творчості письменниці. Саме словосполучення походить з XIV ст., коли за часів Фрідріха III Красивого Габсбурги почали говорити про свій «дім» (*domus postra*), у XV ст. воно стає звичним поняттям для династії, однак згодом трансформується у позначення «Дім Габсбургів» [8, с. 479]. Бахманівський «Дім Австрія» згадується жіночим Я і в «Маліні» як мультинаціональне утворення у дотику до села Galicien [10, с. 96–100]. У інтерв'ю від 23 березня 1971 р. авторка говорить з приводу своєї Батьківщини: «Немає країни Австрія, її ніколи не було. А те, що ми сьогодні так називаємо, носить свою назву, оскільки так було вирішено у якихось угодах. Але справжня назва була завжди «Дім Австрія». Я родом з цього світу, хоча і народилася, коли Австрії вже більше не існувало. Проте підземні поперечні сполучення існують для мене постійно, і духовне формування дала мені ця країна, яка є нічим» [11, с. 79]. Тому поняття Австрії як вітчизни для І. Бахман визначається як «Дім Австрія», власне це – ментальний простір, з якого вона походить, а не держава Австрія у її сьогоденні картографічних межах. Адже здатність до долання кордонів є визначальною рисою способу її життя, а відповідно феномен «занепаду кордонів» [17, с. 8] якнайкраще характеризує біографію письменниці.

Варто ще раз зауважити, що авторський «Дім Австрія» пов'язується з «габсбурзьким міфом» в австрійській літературі. Проте Л. Рейтані зазначає, що мовиться не про епігонське продовження мотивів «габсбурзького міфу», а нове переосмислення традиції, яке інтерпретує міф у амбівалентності критики та утопічного захоплення його ідеями. Тому, на його переконання, В. Фанта не до кінця правильно сприйняв цю різницю, розглядаючи міф у прозі письменниці (пор. [13, с. 141–179; 21, с. 38]), з чим і ми погоджуємося.

Наприкінці повісті спостерігаємо епізод із затримкою рейсу літака, пов'язаний із важливим антропонімом (Йозеф Бранко), звертання до якого розкриває слов'янську міфему «габсбурзького міфу», а також бахманівського розуміння слов'янства у цілому [див.: 6]. Дослідник Р. Піхль вважає, що до цього моменту повість можна було б розглядати як продовження «габсбурзького міфу». Однак зустріч даних фігур в аеропорту, що підкреслює специфічність перебування між простором, тобто у-топос (утопія-не-топос) та освідчення Бранко вказують на те, що утопічну форму життя потенційно ще можна зреалізувати [20, с. 188]. Так, Л. Вільгельмер досліджуючи транзитні місця (*Transit-Orte*) у літературі, до яких він зараховує й аеропорт, наголошує на його специфічних рисах: динамічність, парадоксальність, пряма дія та перебування або подолання меж. Тому зустріч під час транзиту означає потрапляння у нейтральне місце, віддалене від наперед визначених позицій, як наслідок, такі місця можуть відкрити простір для іншого, для сумніву і нового осмислення себе [25, с. 10–40], що й ми спостерігаємо у цій повісті.

Отож відкритий фінал повісті вказує на інше функціонування моделі мислення «габсбурзького

дому» на противагу «габсбурзькому міфу». «Вона (модель. – Ю. І.) діє не як ідеалізований історичний багаж минулого із застарілим утопічним характером, чие ментальне консервування звільняє людину від дискусії з її актуальною життєвою дійсністю, а як позначена теперішнім часом і водночас зорієнтована на майбутнє утопія напрямку, яка вказує на можливості вирішення індивідуальної кризи ідентичності та кризи орієнтування в історичному русі історії» [20, с. 188]. Підкреслимо, що творчості І. Бахман властиво не обмежуватися категоричною формою рішення екзистенціального конфлікту, а тільки окреслювати загальний напрямок для розуміння можливих варіантів виходу із ситуації.

Що стосується незавершеного роману «Книжка Франци» («Das Buch Franza», 1965–1966), то він був вперше опублікований вже після смерті І. Бахман у 4-томному зібранні її творів за редакцією К. Кошель, І. фон Вайденабаум та К. Мюнстера у 1978 р. під назвою «Випадок Франци» або «Справа Франци» («Der Fall Franza»). Однак у 1995 р. друком виходить 5-томне критичне видання прози письменниці «Проект "Види смерті"» («"Todesarten"-Projekt»), де даний роман фігурує зі своїм первинним за письменницьким задумом заголовком «Книжка Франци». У статті ми будемо послуговуватися виданням 1995 р. та відповідно оперувати автентичною назвою цього тексту, що, на нашу думку, глибше розкриває сутність авторського замислу, не зводячи його до оповіді одичного характеру.

У романі підкреслюється роль різних топосів у просторовій організації тексту, що базуються на їхньому дихотомічному протиставленні один одному. Мова йде про Galicien, ідеалізовану малу батьківщину головної героїні Франціски Йордан (дівооче прізвище Раннер); Відень, місце її входження у дорослий світ через одруження з Леопольдом Йорданом; Єгипет, топос пошуку виходу з екзистенційної кризи; епізодично Лондон, місто випадкової зустрічі зі своїм першим юнацьким коханням. Просторова структура тексту вказує на важливість цих географічних даностей [3, с. 143]. Що стосується композиції «Книжки Франци», то вона складається з трьох частин або розділів: «Повернення на батьківщину до Galicien» («Heimkehr nach Galicien»), «Йорданівський час» («Die Jordanische Zeit»), «Єгипетська темрява» («Die ägyptische Finsternis»). До прикладу, О. Гут'яр помічає структурну подібність роману І. Бахман до «Божественної комедії» Данте Аліг'єрі, де Galicien символізує «каринтійський рай», Відень – «пекло», пустеля – «чистилище» [14, с. 137]. Е. Целлер вказує на тріадну форму побудови роману, маючи на увазі 3 розділи, 3 фігури, 3 місцевості, 3 часи, 3 перспективи оповіді [26, с. 9].

За фабулою роману, Франца втікає у вигадане село Galicien з клініки у Бадені (Нижня Австрія) під час примусового «лікування» за сприяння її чоловіка, відомого та шанованого віденського психіатра Леопольда Йордана, від їхнього спільного 10-літнього співіснування у шлюбі. Він, у свою чергу, завуальовано від громадськості і поступово відкрито для власної дружини проводив експерименти над нею, користую-

чись досвідом нацистських вчених-лікарів. І. Бахман зазначає у передмові до роману, що «у книзі мова йде не тільки про подорож крізь хворобу. Це види смерті, куди потрапляють і злочини. Це – книга про злочин» [8, с. 77]. Далі, розмірковуючи над місцем дії, авторка підкреслює, що «справжні місця дії, внутрішні, із зусиллям перекриті від зовнішніх, відбуваються в іншому місці. Одного разу у мисленні, яке призводить до злочину, а одного разу у тому, що спричинює смерть» [6, с. 78]. Galicien виступає своєрідною terra incognita для Йордана, місцем, куди не ступала його нога, а тому здатним захистити Францу.

Саме тут, у родинному будинку, її врешті-решт знаходить у важкому фізичному та моральному стані брат Мартін. Після марних пошуків сестри у Відні, він раптом усвідомлює, що вона «або мертва, або вдома» [8, с. 149]. Образ Мартіна створюється письменницею і на основі її власного автобіографічного досвіду. Так, особлива любов збоку І. Бахман до свого на 12 років меншого брата Гайнца Бахмана, з яким вона впродовж життя підтримуватиме дружні стосунки, втілюється у материнських почуттях Франци до Мартіна, додатково підкреслюючись ранньою втратою батьків. Схожий мотив наявний в повісті «Три дороги до озера» між образами сестри Елізабет та брата Роберта.

Варто відзначити, що найяскравіше риси з специфікою культурно-історичної спадщини Австрії як частини колишньої Дунайської монархії проявляються саме на рівні родини протагоністки, яка деякою мірою і уособлює минуле країни. Так, Франца та Мартін поряд з офіційними прізвищами Раннер мають ще одні «прізвища дому, vulgo Тобаї» [8, с. 170], тобто нащадки сім'ї Тобаї. Колись в австрійських селах людей часто ідентифікувати за їхньою приналежністю до певної садиби, тому це латинське словосполучення позначає приналежність сестри з братом до обійстя роду Тобаї, де вони виростили. Аналогічне явище помічаємо і щодо І. Бахман, коли вона у есе «Біографічне», характеризує місцевість, де народилася, зауважує: «і будинок, в якому поколіннями жили мої пращури – австрійці та каринтійські словенці, ще й досі носить ім'я, яке звучить по-чужому» [9, с. 4]. У «Спробі автобіографії» («Versuch einer Autobiographie», 1964–1966) авторка відкрито говорить про свого батька як представника старої селянської сім'ї під назвою Тобаї та подвір'я – Раннер [9, с. 402]. Отож тут мова йде саме про власні біографічні зауваги письменниці з приводу прізвищ героїв роману.

«У такий спосіб вони були двічі похрещені, як і Дім Австрія, яка зі своїми трьома подвійними назвами завжди оберталася по колу аж до свого краху і від цього ще страждала на втрату пам'яті, чула назви вже неіснуючого» [8, с. 170]. Ця подвійність імен сприймається Францою як одна з форм розрізнення у Відні, коли люди відчувають її інакшість, прямо вказуючи на це, до прикладу, у випадку з лікаркою Альдою [8, с. 62]. Авторка кілька разів наголошує на тому, що молода жінка особлива, оскільки походить з Galicien. Разом з тим вона, як більшість персонажів І. Бахман, не може знайти свого місця у сучасному соціумі. Недарма Мартін називає свою сестру останньою з роду

Тобаї, міфічною фігурою з дитинства, на думку З. Вайгель, для брата вона уособлює пам'ять сім'ї [24, с. 521], вкотре протиставляючи себе по відношенню до Франци та своєї родини.

Що стосується повторення імен у династії Габсбургів, то подібну патріархальність традицій молода жінка спостерігає і у Galicien, відвідуючи разом з братом місцеве кладовище у Марія Гайль, де похована переважна більшість їхніх родичів. Тут вона помічає цікавий факт, що імена її земляків, як жінок, так і чоловіків, також обертаються по колу. До того ж, їхнє з Мартіном прізвище могло бути і Гаспарін. У даному епізоді І. Бахман практично обґрунтовує тезу з четвертої франкфуртської лекції («Frankfurter Vorlesungen», 1959–1960) про недовіру до імені у сучасній літературі: «наші імена такі випадкові, а відчуття охоплює нас дуже часто» [9, с. 314]. Наприклад, І. Деннелер переконана, що, як і у випадку з романом «Маліна», імена для письменниці втрачають свою властивість виконувати природну функцію ствердження буття та ідентифікації, тому залишається тільки віра у магічну дійсність уявного [12, с. 35].

Водночас для письменниці існують імена літературних героїв та назви місцевостей, яким ще можна довіряти. Вони переважно пов'язані зі світовою літературою до початку ХХ ст. (приміром, Т. Манн згадується як останній чарівник та винахідник імені) та закарбовуються у пам'яті краще, ніж імена звичайних людей [9, с. 313–323]. Тому, незважаючи на таке неоднозначне бачення імені авторкою у словесному мистецтві, ми однак схилиємося до думки, що ім'я героїні роману відсилає читачів до цісарсько-королівського минулого Австрії. Адже образ молодої жінки виступає свого роду посередником між минулим та теперішнім цієї країни. Тому Францу можна пов'язати з останнім монархом Австро-Угорщини Францом-Йозефом. Такої ж думки дотримується Т. Гаврилів, підкреслюючи, що другий розділ роману «Єгипетська темрява» перегукується з біблійною оповіддю про єгипетський полон Йосифа та про блукання Єгиптом Мойсея і його народу. Ця заувага уможлиблює поєднання імен Франци та Йосифа у Франц-Йосифа (Йозефа) [4, с. 254]. Він підсумовує, що Франца-як-метафора і Франца-як-особа фундаменталізує Францу-як-архетип, позаяк Австро-Угорщина прочитується через призму її чисельних інтерпретацій як політична модель, яка перетворилася у культурну парадигму, вплинувши на ідеалізацію монархії як політичної моделі, зробивши її привабливішою, ніж вона була насправді [4, с. 411–412]. Отож дані імена та тлумачення назви досліджуваного нами простору, як і австрійської держави, схожі у наявності різних варіацій в залежності від контексту та горизонту очікувань.

Як і у випадку з повістю «Три дороги до озера», у незавершеному романі йдеться не про аналогічне відтворення минулого з нотками ностальгії відповідно до творчості письменників-попередників І. Бахман. Подібно розмірковує Т. Гаврилів, говорячи, що бахманівська Galicien «через ідентичнісну рекурсію до Галичини є субститутом і метонімією Дому Габсбургів / Дому Австрії» [4, с. 410]. Отож для І. Бахман продовжує існувати саме «Дім Австрія», метафора

мультикультурного простору в Європі, а не теперішня редукована Австрія як офіційна держава. Письменниця наголошує на багатонаціональному феномені клагенфуртської провінції як частини колишньої Дунайської монархії, пропонуючи свою модель бачення «габсбурзького міфу», зверненого у майбутнє, а не у минуле.

Подібні тенденції спостерігаємо і у пізній поезії І. Бахман, яка створюється паралельно з першими начерками до «Книжки Франци». Г. Гьоллер та А. Ларкати вивчаючи 7 текстів поетеси на основі її вражень від перебування передусім у Празі 1964 р., наполягають на існуванні ще одного бахманівського ліричного циклу під назвою «Зимова подорож» («Winterreise-Zyklus»). У найвідомішому вірші з цього ряду «Богемія лежить біля моря» («Böhmen liegt am Meer», 1964) в образі однойменної казкової країни найяскравіше відображено поняття «Дім Австрія», що було «найулюбленішим словом для її краю, звідки вона (І. Бахман. – Ю. І.) родом» [15, с. 10].

Цікаво провести паралелі до цього авторського ментального феномену з конкретним матеріальним об'єктом – будинком у селі. Маємо на увазі успадковане від дідуся та бабусі старе родинне обійстя. За Г. Башлярмом, цей дім можна вважати прикладом топофілії у тексті [1, с. 1–20], викликаючи все ж позитивні спогади та виступаючи місцем прихистку для хворої Франци. Персонажі дідуся та бабусі створюють у романі ефект застигlosti часу. У тексті не зазначені їхні імена, онуки їх завжди називають подібно до італійських відповідників «нені» та «нона». Спільний образ вдало характеризує, на перший погляд, наївні та безглузді запитання під час Другої світової війни діда, який ще за старою звичкою жує тютюн, чи чула Франца новини з Відня та про цісаря [8, с. 178]. Промовистими є і весільні світлини, що за традицією досі висять над ліжками у широких дерев'яних рамках, «ніби мова йде про картини з Шьонбрунна» [8, с. 195]. Мартін, розглядаючи фотографії 18-річної бабусі та її молодого чоловіка, приходить до висновку, що вони були непереможні. Зокрема, дідові випадає на долю пережити смерть цісаря, поховати усіх своїх дітей та в результаті померти від запалення легень наприкінці війни. С. Леннокс вважає їхнє весільне фото свідченням, якщо нещасливих, то принаймні позитивних взаємин між чоловіком та жінкою у творчості І. Бахман. Відповідно Galicien виступає альтернативною формою втрачених соціальних стосунків у сучасному суспільстві [16, с. 171]. Безперечно, у романі ця пара є ще одним символом історії Австрії, яка нерозривно пов'язана з «габсбурзьким міфом». Дитячі спогади про них та домівка у Galicien – це все, що залишилося онукам від їхньої колишньої сім'ї як частини минулого цієї країни.

Проте зрозуміло, що ставлення брата та сестри до локусу долини р. Гайль не є однаковим. Для молодшого на 5 років від Франци Мартіна Galicien сприймається по-іншому, а особливо після того, як він знаходить тут свою непритомну сестру. Їхнє спільне перебування у цьому просторі дитинства викликає тільки «актуалізацію генеалогії» [24, с. 521]. Для успішного молодого геолога від Galicien вже нічого не залишилося, крім факту, що це село лежить віддалено

від центру і має погане сполучення зі столицею. З точки зору інших, зокрема його теперішньої дівчини Ельфї Немец, зв'язок цієї місцевості з Мартіном уявляється їй у загальних рисах: розташовується десь на півдні, куди Мартін їздить іноді відпочивати, маючи там чи власний будинок, чи родичів.

Однак саме він є власником успадкованого дому від діда та баби, який за заповітом пообіцяв ніколи не продавати. У родинній оселі Мартін, дивлячись на сестру – «залишок імпазантного майна», – розмірковує про взаємозв'язок між історією його роду та Австрією: «монархія та прізвище, а тепер цього немає, проте є електричне світло і вода у крані, та два вже більше не чисті простирадла, між якими лежить Франца» [8, с. 158]. За Т. Гаврилівим, цей опис скривавленої молододі жінки поміж двома білими простирадлами натякає на прапор Австрійської республіки [3, с. 145]. Загалом разом з розвінчанням міфу про витончену чужу даму з Відня, якою упродовж багатьох років брат сприймав Францу, зникає і міф його дитинства.

У той же час для сестри Мартіна Galicien схожий на казковий, утопічний, ілюзорний простір. У цьому аспекті важливим є епізод із сільським кладовищем, де, на превеликий подив Мартіна, хвора Франца стверджує, що це друга найкраща весна у її житті. Таким чином можна порівняти теперішній стан піднесення героїні з періодом стосунків з капітаном Персівалем Глайдом, оскільки з ним була перша найкраща весна. На думку Г. Нагі, зображення могили матері Франци наприкінці прогулянки по кладовищу вказує на кінцевий пункт повернення героїні додому і разом з тим свідчить про початок її нового життя [19, с. 161]. Водночас Б. Шгубер, досліджуючи психологічні моменти пізньої прози І. Бахман (травматичний досвід, мотив інцесту), кореспондує назву річки Гайль з назвою кладовище Марія Гайль, вбачаючи у цьому вказівку на смерть героїні, позаяк причини хвороби молододі жінки беруть свій початок ще у її дитинстві [23, с. 53–54]. На нашу думку, письменниця підкреслює, що найщасливіші на найважливіші моменти для усвідомлення свого «я» Франци пов'язані саме з локусом Galicien у Каринтії. Власне це єдине, що у неї залишилося: «вона наполягала на одному, де все інше у неї забрали, на Galicien» [8, с. 171]. Однак цей простір її архетипу перебуває у позаісторичному хронотопі, відродити його молода жінка не в змозі.

Отож класичний австрійський «габсбурзький міф» трансформується І. Бахман у власну модель світогляду «Дім Австрія». Авторка запозичує окремі імена, які вже асоціативно пов'язані з цим міфом, але разом з тим носять залишковий характер, і вводить їх у відповідні часові та просторові виміри. У такий спосіб «Дім Австрія» зорієнтована у майбутнє й містить елементи утопії як результат опрацювання історії. Крім того, він допомагає подолати картографічні кордони мультикультурного простору Європи у свідомості письменниці, яка не визнає меж, як таких. Клагенфуртська провінція зображується як тимчасове місце прихистку та ключовий простір пам'яті для героїнь письменниці, як у повісті «Три дороги до озера», так і у незавершеному романі «Книжка Франци».

Список використаних джерел

1. Башляр Г. Избранное: Поэтика пространства / Г. Башляр ; [пер. с франц. Н. В. Кисловой, Г. В. Волковой, М. Ю. Михеева; под ред. Л. Б. Комиссаровой]. – М. : РОССПЭН, 2004. – 374 с. – (Серия «Книга света»).
2. Бойм С. Будущее ностальгии [Электронный ресурс] / С. Бойм // Неприкосновенный запас. – Вып. 3(89). – 2013. – Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/nz/2013/3/11s.html>.
3. Гаврилів Т. Коронний край, прикордонний край, блаженний край? – Galizien Йозефа Рота і Galicien Ингеборг Бахман / Т. Гаврилів // Центральні землі – коронні землі – межові землі / [упор. Г. Р. Брітгнахер, І. Штефан, С. Волощук, О. Чертенко]. – К. : Вид. дім Дмитра Бураго, 2013. – С. 137–147. – (Понад кордонами: Студії німецькомовної літератури; Вип. 3).
4. Гаврилів Т. Форма і фігура. Ідентичність у художньому просторі : [монографія] / Т. Гаврилів. – Л. : ВНТЛ-Класика, 2009. – 480 с.
5. Ісапчук Ю. В. Ингеборг Бахман та слов'янський світ: точки перетину / дотику / Ю. В. Ісапчук // Науковий вісник : зб. наук. праць / [наук. ред. Б. І. Бунчук]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2015. – Вип. 752 : Слов'янська філологія. – С. 36–42.
6. Ісапчук Ю. В. Рудименти «габсбурзького міфу» в повісті І. Бахман «Три дороги до озера» / Ю. Ісапчук // Питання літературознавства : науковий збірник / [гол. ред. О. В. Червінська]. – Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2011. – Вип. 83. – С. 215–225.
7. Цибенко Л. «Нескінченна втеча» як доля, «чужина» як призначення. Пам'ятання «мислених ландшафтів» Йозефа Рота у творчості Ингеборг Бахманн / Л. Цибенко // Факт як експеримент. Механізм фікціоналізації дійсності у творах Йозефа Рота. Студії австрійської літератури / [упор. і ред. Т. Гаврилів]. – Л. : ВНТЛ-Класика, 2007. – Т. 3. – С. 165–196.
8. Bachmann I. «Todesarten»-Projekt : Kritische Ausg. in 4 Bd. / Ingeborg Bachmann ; [Hrsg. Monika Albrecht und Dirk Götsche unter Leitung von Robert Pichl]. – München ; Zürich : Piper-Verl., 1995. – Bd. 2. Das Buch Franza. – 502 S.
9. Bachmann I. Kritische Schriften / Ingeborg Bachmann ; [Hrsg. von Monika Albrecht und Dirk Götsche]. – München ; Zürich : Piper-Verl., 2005. – VI, 828 S.
10. Bachmann I. Werke : in 4 Bd. / Ingeborg Bachmann ; [Hrsg. Christine Koschel, Inge von Weidenbaum, Clemens Münster]. – 4. Aufl. – München ; Zürich : Piper-Verl., 1993. – Bd. 3 : Todesarten : Malina und unvollendete Romane. – 562 S.
11. Bachmann I. Wir müssen wahre Sätze finden. Gespräche und Interviews / Ingeborg Bachmann ; [Hrsg. Christine Koschel, Inge von Weidenbaum]. – München : Piper-Verl., 1983. – 164 S.
12. Denneler I. Von Namen und Dingen: Erkundungen zur Rolle des Ich in der Literatur am Beispiel von Ingeborg Bachmann, Peter Bichsel, Max Frisch, Gottfried Keller, Heinrich von Kleist, Arthur Schnitzler, Frank Wedekind, Vladimir Nabokov und W.G. Sebald / Iris Denneler. – Würzburg : Königshausen und Neumann, 2001. – 181 S.
13. Fanta W. Rückkehr nach Kakanien. Der habsburgische Mythos in der Prosa Ingeborg Bachmanns / Walter Fanta // Nicht (aus, in, über, von) Österreich: zur österreichischen Literatur, zu Celan, Bachmann, Bernhard und anderen ; Beiträge des Debrecener Germanistischen Symposions zur Österreichischen Literatur nach 1945 im Oktober 1993 / [hrsg. von T. Lichtmann]. – 2., unveränd. Aufl. – Frankfurt am Main : Lang, 1996. – S. 141–170. – (Debrecener Studien zur Literatur; 1).
14. Gutjahr O. Fragmente unwiderstehlicher Liebe: zur Dialogstruktur literarischer Subjektentgrenzung in Ingeborg Bachmanns «Der Fall Franza» / Ortrud Gutjahr. – Würzburg : Königshausen Neumann, 1988. – 230 S. – (Epistemata : Reihe Literaturwissenschaft ; 27).
15. Höller H. Ingeborg Bachmanns Winterreise nach Prag : Die Geschichte von «Böhmen liegt am Meer» / Hans Höller, Arturo Larcati. – München ; Berlin ; Zürich : Piper, 2016. – 170 S.
16. Lennox S. Cemetery of the Murdered Daughters: Feminism, History, and Ingeborg Bachmann / Sara Lennox. – Amherst : University of Massachusetts Press, 2006. – 387 p.
17. Lindemann E. Über die Grenze: zur späten Prosa Ingeborg Bachmanns / Eva Lindemann. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2000. – 173 S. – (Epistemata ; Reihe Literaturwissenschaft ; Bd. 391).
18. Magris C. Der habsburgische Mythos in der modernen österreichischen Literatur / Claudio Magris ; [übersetzt aus dem Ital. ; Vorw. von R. Lunzer]. – Wien : Paul Zsolnay Verl., 2000. – 414 S.
19. Nagy H. Ein anderes Wort und ein anderes Land : zum Verhältnis von Wort, Welt und Ich in Ingeborg Bachmanns Werk / Hajnalka Nagy. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2010. – 245 S. – (Epistemata, Reihe Literaturwissenschaft ; Bd. 694).
20. Pichl R. Deutsche und Österreicher bei Ingeborg Bachmann. Zur Umfunktionierung eines literarischen Klischees / Robert Pichl // Ingeborg Bachmann / [a cura di Robert Pichl e Barbara Agnese]. – Roma : Donzelli, 2004. – S. 179–189. – (Cultura tedesca ; 25).
21. Reitani L. «Heimkehr nach Galicien». Heimat im Werk Ingeborg Bachmanns. Mit einem bisher unveröffentlichten Brief von Jean Améry an Ingeborg Bachmann / Luige Reitani // Topographien einer Künstlerpersönlichkeit : neue Annäherungen an das Werk Ingeborg Bachmanns ; Internationales Symposium Wien 2006 / [hrsg. von Barbara Agnese und Robert Pichl]. – Würzburg : Königshausen & Neumann, 2009. – S. 31–46.
22. Roth J. Romane. Die Kapuzinergruft. Die Geschichte von der 1002. Nacht / Joseph Roth. – Köln : Verl. Kiepenheuer@Witsch, 1994. – 279 S.
23. Stuber B. Zu Ingeborg Bachmann: «Der Fall Franza» und «Malina» / Bettina Stuber. – Rheinfelden ; Berlin : Schäuble, 1994. – 262 S. – (Deutsche und vergleichende Literaturwissenschaft ; 24).
24. Weigel S. Ingeborg Bachmann : Hinterlassenschaften unter Wahrung des Briefgeheimnisses / Sigrid Weigel. – Wien : Zsolnay, 1999. – 605 S.
25. Wilhelmer L. Transit-Orte in der Literatur : Eisenbahn, Hotel, Hafen, Flughafen / Lars Wilhelmer. – Bielefeld : Transcript-Verl., 2015. – 340 S.
26. Zeller E.Ch. Ingeborg Bachmann : Der Fall Franza / Eva Christina Zeller. – Frankfurt am Main ; Bern ; New York ; Paris : Lang, 1988. – 111 S. – (Europäische Hochschulschriften: Reihe 1, Deutsche Sprache und Literatur ; Bd. 1030).

Ю. В. Ісапчук,

Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича, г. Чернівці, Україна

ИНГЕБОРГ БАХМАН И «ДОМ АВСТРИЯ»: ПРЕОДОЛЕНИЯ ГРАНИЦ В ПРОЗЕ АВТОРА

На основе повести «Три дороги к озеру» и незавершенного романа «Книга Франци» осуществлен анализ авторской рецепции и интерпретации понятия «Дом Австрия», принадлежащий к одному из конститутивных элементов в мировоззрении и творчестве австрийской писательницы И. Бахман. Подчеркнуто его непосредственную связь с концептом «габсбургский миф» в австрийской литературе XX в. Отмечается значение для писательницы многонационального феномена клагенфуртской провинции как части бывшей Дунайской монархии, которая рассматривается ею собственной моделью видения «габсбургского мифа», обращенной в будущее, а не в прошлое. Акцентировано внимание на проведении параллели к бахманской ментальной модели преодоления границ с конкретным материальным объектом – домом в фиктивном селе Galicien. Исходя из идей Г. Башляра, предлагается считать этот унаследованный двор героев романа писательницы примером топофилии в тексте.

Ключевые слова: дом; граница; «габсбургский миф»; Galicien; топофилия.

Y. V. Isapchuk,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University, Chernivtsi, Ukraine

INGEBORG BACHMANN AND THE «HAUS ÖSTERREICH»: THE OVERCOMING OF BORDERS IN THE AUTHOR'S PROSE

The theme of the study is correlation between the outstanding Austrian writer Ingeborg Bachmann and her concept «House of Austria» («Haus Österreich»), which is regarded as the overcoming of borders in the author's prose. The subject of the investigation is the transformation of the phenomenon «Habsburg myth» into her own mental model the «House of Austria». The object of the study is the prose of I. Bachmann – the story *Three Ways to the Lake* (*Drei Wege zum See*, 1972) and the unfinished novel *The Book Franza* (*Das Buch Franza*, 1965-66). The aim of the article is to show the process of this transformation, using the well-known parts of myth in form of the main anthroponymies from the novel of J. Roth *The Emperor's Tomb* (*Die Kapuzinergruft*, 1938) and of the fictional toponym Galicien. The methodological basis of the study consists of the productive ideas of biographical method, comparative study, space study and receptive poetics. The scientific innovation is the analysis of «House of Austria», which is oriented to the future, but not to the past. The results of this research can be used in further studies of the I. Bachmann's prose and in the studies about Austrian literature of the 20th century. The conclusions of the analysis present, that the Bachmann's concept contains some elements of utopia as a result of history's study and is combined with the space of the former Danube Monarchy as the multicultural chronotopos with the nostalgic tinge.

Key words: house; border; «Habsburg myth»; Galicien; topophilia.

© Ісапчук Ю. В., 2017

Дата надходження статті до редколегії 20.05.17